

**Bernát Anikó–Gábor András: Gazdasági
helyzetértékelés és az európai uniós
csatlakozás megítélése Csehországban,
Lengyelországban és Magyarországon**

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:
Bernát Anikó–Gábor András (2002) Gazdasági
helyzetértékelés és az európai uniós csatlakozás megítélése
Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon:
in: *Társadalmi riport 2002*,
Kolosi Tamás, Tóth István György,
Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 385–403.

Gazdasági helyzetértékelés és az európai uniós csatlakozás megítélése Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon

Bernát Anikó – Gábor András

Az alábbi tanulmány a TÁRKI részvételével is zajló CEORG-kutatások elmúlt két évéből nyújt ízelítőt. A Közép-Európai Közvélemény-Kutató Társulás (Central European Opinion Research Group, CEORG) három középkelet-európai ország, Csehország, Magyarország és Lengyelország egy-egy, társadalom- és közvélemény-kutatással foglalkozó intézetének közös vállalkozása. Az együttműködés keretén belül minden hónapban egy, a három országban azonosan megfogalmazott, négy-öt kérdésből álló blokk kerül az intézetek kérdőíveibe. A felnőtt lakosságot reprezentáló minta nagysága minden adatfelvétel esetében Magyarországon 1500 fő, Csehországban és Lengyelországban pedig 1000–1200 fő körüli volt. A vizsgált témák között vannak periodikusan, féléves vagy éves gyakorisággal ismétlődőek. Így például félévente mindhárom országban a kérdezettek értékelik saját anyagi helyzetüket és az ország gazdasági állapotát, illetve e két területtel kapcsolatos várakozásaikat. Tanulmányunk első része az e kérdéscsoportra adott válaszokat foglalja össze az 1999. július és 2002. január közötti időszakban. Éves gyakorisággal érdeklődünk a három ország lakosainak az európai uniós csatlakozással kapcsolatos véleményéről; e témakörben kapott vélemények alakulását mutatjuk be a tanulmány második részében¹.

1. Gazdasági várakozások

Az európai uniós csatlakozás első körében esélyes három ország, Magyarország, Csehország és Lengyelország gazdasági helyzete 10–12 évvel a politikai rendszerváltást követően már alapvetően stabilnak mondható. 2000-ben és 2001-ben mindhárom gazdaságot a növekedés, a reálkeresetek növekedése és alacsony vagy csökkenő infláció jellemezte. Ebben a két évben a gazdasá-

¹ A CEORG keretében eddig elvégzett kutatások témaköreit a Melléklet tartalmazza.

gi növekedés mértéke Magyarországon 4–5%, Csehországban 3–3,5% volt és 2000-ben a lengyel GDP is 4%-kal nőtt, igaz tavaly a növekedés üteme jelentősen csökkent.² A makrogazdasági folyamatok egyéni szinten is éreztették hatásukat. A reálkeresetek indexe 2000-ben Magyarországon 1,5%, Csehországban és Lengyelországban egyaránt 2,6% volt, 2001-ben pedig mindhárom országban tovább nőttek. Magyarországon tavaly átlagosan 6,4%-kal, Csehországban 3,6%-kal, Lengyelországban pedig 3,3%-kal volt magasabb a keresetek reálértéke, mint egy évvel korábban. A hasonlóságok mellett azonban jelentős különbségeket is találunk a három ország gazdasági helyzetében. A lengyel gazdaság növekedési üteme, mint említettük 2000-ről 2001-re jelentősen csökkent, tavaly a növekedés üteme már csak 1,1% volt. A fogyasztói árak emelkedésének mértéke pedig felére csökkent ebben az időszakban, ám ezzel párhuzamosan nőtt az amúgy is nagyon magas munkanélküliségi ráta: 16,1%-ról 18,2%-ra. Különbözik egymástól a három ország lakosainak átlagos életszínvonala is. Míg Csehországban az egy főre jutó GNP 2000-ben vásárlóerő-paritáson közel 12 300 dollár volt, addig Magyarországon 10 500, Lengyelországban pedig csupán 7900 dollár. Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a három ország lakosainak szubjektív helyzetértékelése és várakozásai hogyan viszonyulnak egymáshoz és a makrogazdasági adatokban tükröződő helyzethez.

1999. júliusa óta hat alkalommal mértük fel Magyarországot, Csehországot és Lengyelországot lakosságának anyagi és gazdasági helyzetértékelését és várakozásait. A kérdezett saját anyagi helyzetére, kilátásaira, valamint országa gazdasági teljesítményére és annak jövőjére vonatkozó kérdéseket ötfokú skálán mértük.³ Az adatok tanúsága szerint a saját anyagi helyzet értékelése rendkívül stabilnak bizonyult ebben az időszakban, igaz eltérő szinteken. A válaszok átlaga Magyarországon a legalacsonyabb, itt 2,6–2,7 között, Lengyelországban 2,7–2,8, Csehországban pedig 2,9–3,1 ingadozik (1. ábra). Az összehasonlításban a csehek szubjektív helyzetértékelése megfelel a tényleges relatív pozíciójuknak, ha azt az egy főre jutó bruttó nemzeti össz-

² Az adatok forrása: CESTAT 2001/4. Budapest, KSH.

³ A kérdések minden adatfelvétel alkalmával a következőképpen hangzottak:

1. Megítélése szerint az Ön jelenlegi anyagi helyzete: nagyon jó; jó; nem is jó, nem is rossz; rossz vagy nagyon rossz?

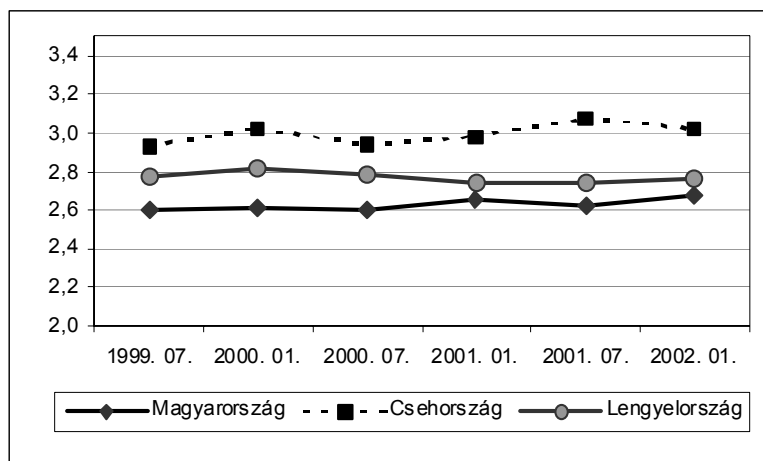
2. És mit gondol, milyen lesz az Ön anyagi helyzete egy év múlva: sokkal jobb, mint most; valamivel jobb, mint most; ugyanilyen; valamivel rosszabb, mint most vagy sokkal rosszabb, mint most?

3. Hogyan értékeli Ön az ország jelenlegi gazdasági helyzetét: nagyon jó; jó; nem is jó, nem is rossz; rossz vagy nagyon rossz?

4. Mire számít, a következő 12 hónapban, az ország gazdasági helyzete sokkal jobb lesz, valamivel jobb lesz, nem változik, valamivel rosszabb lesz, vagy sokkal rosszabb lesz?

termékekkel mérjük. A magyarok azonban rosszabbnak látják helyzetüket, mint a lengyelek, holott a valóság ennek az ellenkezőjét mutatja. Igaz ugyanakkor, hogy a vizsgált időszak legvégén, tehát ez év januárjában a magyarok és a lengyelek értékelése átlagosan már alig különbözött egymástól.

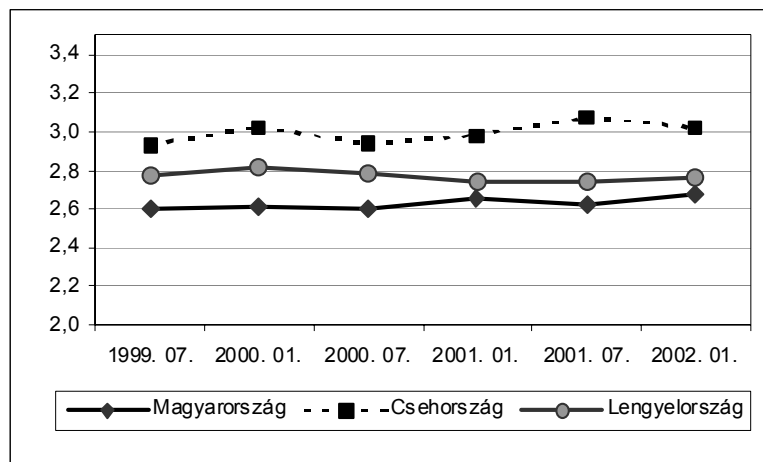
1. ábra. Saját anyagi helyzet értékelése a magyar, a cseh és a lengyel lakosság körében, 1999–2002 (skálaátlagok)

Az ország gazdasági helyzetének értékelésében már határozott trendek is megjelennek és ezek többé-kevésbé tükrözik is a gazdasági szférában megfigyelt tényleges folyamatokat. 1999 közepén a magyarok és a lengyelek közel azonos módon, a cseheknel jobbnak, bár összességében az átlagosnál rosszabbnak ítélték saját országuk gazdasági teljesítményét (2. ábra). Ez év elejére ez a helyzet jelentősen megváltozott. Az elmúlt két és fél évben mind a cseh, mind pedig a magyar állampolgárok megítélése szerint országaik gazdasága folyamatosan erősödik. A cseheknel a szubjektív helyzetértékelés dinamikusabb, a magyaroknál szolidabb teljesítményjavulást tükröz. Ezzel párhuzamosan a lengyel lakosság véleménye folyamatosan romlott a gazdaság állapotáról: a lengyelek válaszainak átlaga ez év januárjában hét tizedponttal volt alacsonyabb, mint a cseheké vagy a magyaroké. Ha ezeket a véleményeket összevetjük a makrogazdasági adatokkal, láthatjuk, hogy a lakosság értékelése megfelel a reálfolyamatok alakulásának. Fontosnak tart-

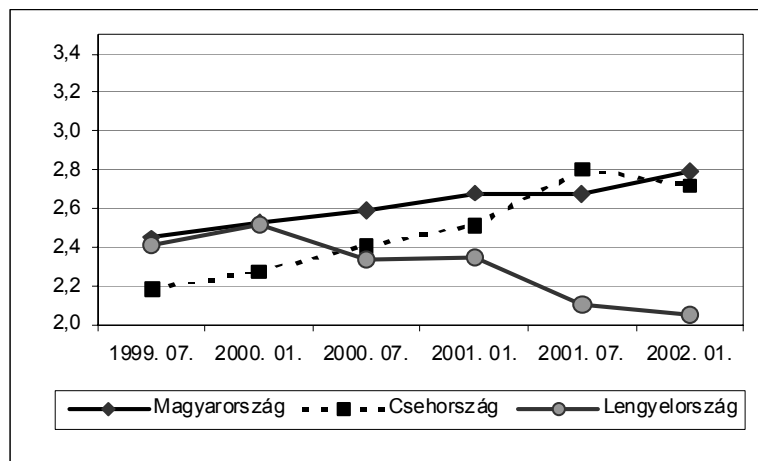
juk ugyanakkor megjegyezni, hogy míg a saját anyagi helyzet megítélése mindennapi személyes tapasztalatokon nyugszik, addig az ország gazdasági helyzetének megítélésekor a válaszadó nem a valóságra, hanem annak a nyilvánosság különböző csatornáin keresztül érkező és az esetek többségében egyidejűleg értelmezett állapotára reflektál.

2. ábra. Saját anyagi helyzettel kapcsolatos várakozások a magyar, a cseh és a lengyel lakosság körében, 1999–2002 (skálaátlagok)

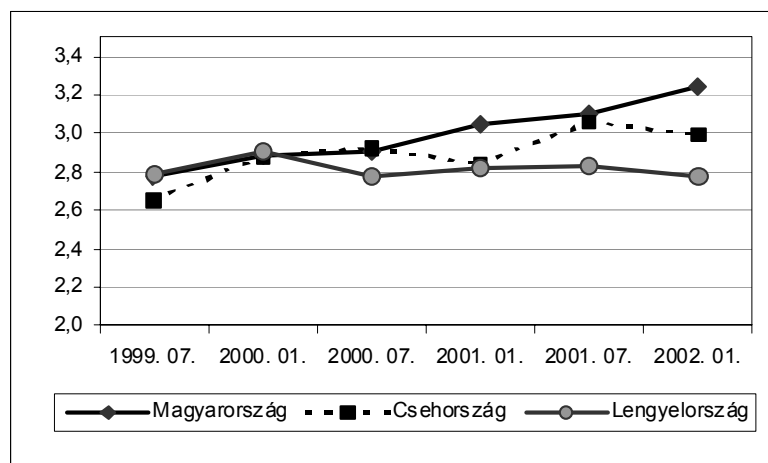

A saját anyagi helyzetre vonatkozó várakozások trendjeiben tükröződik egyrészt a saját helyzet megítélésében tapasztalt viszonylagos stabilitás és a makrogazdasági környezetből érkező impulzusok hatása (3. ábra). A lengyelek várakozásai nem változtak az elmúlt két évben, a válaszok átlagai csak nagyon kis mértékben ingadoztak. Ezzel szemben a csehek, de különösen a magyarok egyre optimistábbá váltak a vizsgálat időszakában. A magyarok körében 2002 elején, a csehek esetében 2001 nyarán a válaszok átlaga túllépte a skála középső értékét, vagyis a súlyozott értékelések szerint az optimisták valamivel többen voltak a pesszimistáknál.

3. ábra. Az ország gazdasági helyzetének értékelése a magyar, a cseh és a lengyel lakosság körében, 1999–2002 (skálaátlagok)

4. ábra. Az ország gazdasági helyzetével kapcsolatos várakozások a magyar, a cseh és a lengyel lakosság körében, 1999–2002 (skálaátlagok)

A gazdasági várakozások tekintetében viszonylag erős ingadozásokat tapasztaltunk (4. ábra). A magyar gazdaság jövőjére vonatkozóan fokozatosan és viszonylag egyenletesen növekvő optimizmust sugallnak a számok 1999 közepe és ez év eleje között, a két időpont között félpontos emelkedést mutatott az adatsor. A csehek véleménye kisebb ingadozásokat mutat, de derűlátásuk szintén növekszik országuk gazdaságának teljesítményével kapcsolatban.

Az ország gazdasági helyzetének, jövőjének megítélése közvetett módon az inflációról alkotott vélemények tükrében is vizsgálható. A három országban 2000 és 2001 decemberében is történt lakossági adatfelvétel a fogyasztói árak változásának megítéléséről⁴. Az infláció mértékéhez való viszonyulást közvetlenül fejezi ki az a kérdés, hogy az éves infláció elfogadható vagy elfogadhatatlan nagyságú volt-e. Elsőre szembetűnik, hogy a magyarok sokkal határozottabban állást foglaltak ebben a kérdésben, mint a csehek vagy a lengyelek. A magyarok közül csak minden tizedik megkérdezett nem rendelkezik markáns véleménnyel, miközben a cseheknél a bizonytalanok aránya meghaladta az összes megkérdezett egynegyedét, a lengyeleknél pedig egyharmadát, 2001-ben kétötödét. A lakossági vélemények elég pontosan tükrözik a hivatalos inflációs adatokban megjelenő folyamatokat.

1. táblázat. Az éves infláció mértékének érzékelése, 2000–2001-ben – az összes megkérdezett százalékában

	Magyarország		Csehország		Lengyelország	
	2000. december	2001. december	2000. december	2001. december	2000. december	2001. december
Elfogadható nagyságú	30	38	41	40	15	29
Elfogadhatatlan nagyságú	60	51	30	36	52	29
Nem tudja megítélni	10	11	29	25	33	42
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

⁴ A 2000 és 2001 decemberében feltett kérdések így hangzottak:

1. Most az inflációról szeretném kérdezni. Az infláció a pénz elértéktelenedését jelenti – ugyanazért az összegért kevesebbet lehet vásárolni, mint korábban. Ön mit gondol, ebben az évben az infláció elfogadható vagy elfogadhatatlan nagyságú?

2. Ön mit gondol, egy év múlva ugyanazért az összegért több terméket; ugyanannyi vagy majdnem ugyanannyi terméket; valamivel kevesebb; vagy sokkal kevesebb terméket tud majd vásárolni, mint most?

A csökkenő magyarországi és lengyelországi infláció az értékelésekben az „elfogadható nagyságú” kategóriába eső válaszok növekedésével járt együtt, Csehországban viszont az áremelkedések ütemének enyhe növekedése az „elfogadhatatlan nagyságú” válaszkategória súlyát növelte meg kis mértékben.

A lakosság inflációs várakozásaiban 2000-ről 2001-re mindhárom országban javulás következett be, és ez alapvetően visszatükrözi a tényleges gazdasági folyamatokat. 2000 decemberéhez képest egy évvel később mindhárom országban többen voltak olyanok, akik arra számítottak, hogy a kérdést követő tizenkét hónapban majdnem ugyanannyi, vagy csak valamivel kevesebb terméket tudnak vásárolni, mint a kérdés időpontjában. Csökkent viszont azoké, akik az infláció jelentős növekedésére számítottak. A válaszok megoszlásában természetesen mutatkoznak különbségek. Lengyelországban a vizsgált két időpont között 15 százalékponttal, 42%-ról 32%-ra csökkent a leginkább pesszimisták aránya. Még így is a lengyeleknél volt a legmagasabb, a csehek között viszont a legalacsonyabb (20%) az e válaszkategóriába esők aránya 2001. decemberben. Magyarországon hasonló várakozásokkal a lakosság 25%-a néz a 2002. év elé, és ez 9 százalékponttal kevesebb a 2000. decemberi értéknél.

2. Az európai uniós csatlakozás

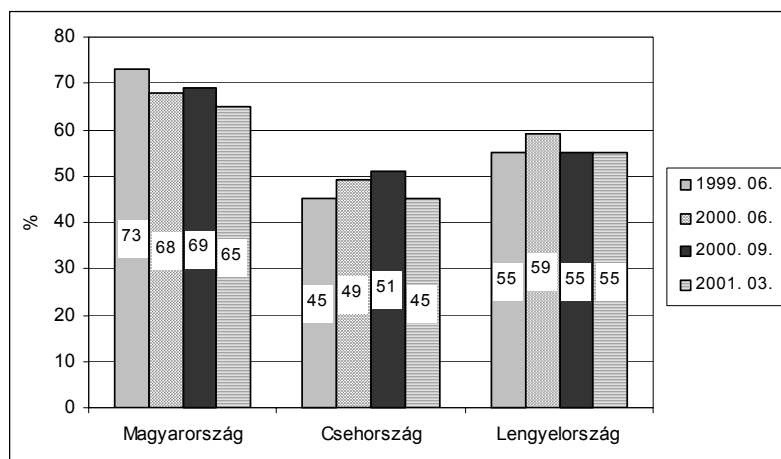
2.1. Az európai uniós csatlakozás lakossági megítélése

Az európai uniós csatlakozásra leginkább esélyes három országban, Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban az elmúlt két évben viszonylag állandó, ám eltérő mértékű volt az európai uniós csatlakozás támogatottsága. Ebben az időszakban a magyarok bizonyultak a leginkább, a csehek pedig a relatíve legkevésbé elkötelezettnek.

Magyarországon a vizsgált két év alatt folyamatosan csökkent a csatlakozást támogatók aránya, azonban a lakosság kétharmada-háromnegyede mindvégig csatlakozáspárti volt. Ezzel ellentétben a lengyelek 55–60%-a, a cseheknek pedig csak 45–50%-a volt hasonló állásponton. A kisebb ingadozások ellenére mindhárom ország lakóinak véleménye nem változott jelentősen 1999 óta, és a csatlakozáspártiak arányát figyelembe véve a három ország sorrendje is ugyanaz maradt.

A csatlakozás támogatottsága a magyarországinál alacsonyabb Lengyelországban, ahol 2001 márciusában az érvényes választ adók kétharmada volt híve az uniós tagságnak, míg a teljes népességben belül 55% támogatta a csatlakozást. A magyarokkal és a lengyelekkel ellentétben, ahol a határozott véleménnyel nem rendelkezők aránya nem éri el a 20%-ot, a csehek meglepően bizonytalanok ebben a kérdésben. 2001-re a határozottan válaszolni nem tudók aránya még növekedett is a 2000-es adatokhoz képest, elérve a két évvel korábbi szintet (1999: 30%, 2000: 26%, 2001: 31%).

5. ábra. Az Európai Unióhoz való csatlakozás támogatottsága három visegrádi országban, 1999–2001 (%)

Megjegyzés: Az összes megkérdezett százalékában.

A három ország lakói eltérően ítélik meg országuk és az Európai Unió jelenlegi kapcsolatát is. A magyarok között a legkisebb, a lengyelek között pedig a legmagasabb azok aránya, akik országuk jelenlegi kapcsolatát az EU-val úgy ítélik meg, hogy az inkább a jelenlegi tagországok számára előnyösebb.

A teljes magyar lakosság egynegyede szerint az Unió és Magyarország jelenlegi kapcsolata mindenekelőtt az ország számára nyereség, a válaszadók egyharmada pedig úgy véli, hogy mind Magyarország, mind az Unió tagállamai számára egyformán előnyös ez a helyzet (2. táblázat). A két válasz kategória együttes aránya meghaladja az 50%-ot, de valamelyest alacsonyabb,

mint egy vagy két évvel korábban volt. Kis mértékben, de nőtt ugyanakkor azok aránya, akik szerint a helyzet csak az Unió számára előnyös.

A magyarországi adatokkal szemben Csehországban és Lengyelországban magasabb azok aránya a népességben, akik a kapcsolat előnyeit csak az Unió oldalán látják, Csehországban pedig meglehetősen magas a bizonytalanok aránya is (26%). Az országuk számára a jelenlegi helyzetből semmilyen előnyt nem lát a cseh lakosság egyharmada, valamint a lengyel népesség fele. Figyelemreméltó, hogy Lengyelországban 1999 és 2001 között folyamatosan emelkedett e véleményt hangoztatók aránya a népességben. Ennek megfelelően mindkét országban nagyon kevesen vannak azok, akik elsősorban a saját országuk számára látják előnyösnek a jelenlegi helyzetet (2. táblázat).

2. táblázat. A saját ország és az Európai Unió jelenlegi kapcsolatának megítélése a három visegrádi országban, 1999–2001 (%)

	Magyarország			Csehország			Lengyelország		
	1999. május	2000. május	2001. március	1999. május	2000. május	2001. március	1999. május	2000. május	2001. március
Az Európai Unió számára	19	19	23	38	37	36	39	44	54
Az ország számára	28	25	24	12	12	13	8	8	6
Mindkét fél számára egyformán előnyös	43	40	35	23	26	25	30	29	25
Nem tudja	11	16	18	27	25	26	23	19	15
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

2001 márciusában Magyarországon a teljes lakosság közel fele (44%) vélte úgy, hogy a gazdaság megerősödésének és a modernizációnak meg kell előznie az Európai Unióba való belépés időpontját. Ez az arány megegyezett az egy évvel korábban mérttel, magasabb volt az 1999-es aránynál. A vélemények ilyen alakulásában szerepet játszhatott a gazdaság dinamikus fejlődése, ami egyre hihetőbbé tette, hogy az uniós szinthez való közeledés rövidebb távon is elképzelhető, vagyis a gazdaság viszonylagos megerősödésének időtartama nem tolná el a csatlakozás időpontját. A lengyelek a magyaroknál is nagyobb arányban osztották azt a véleményt, hogy még a csatlakozás előtt szükséges a gazdaság fejlesztése (a teljes lakosság 67%-a), arányuk

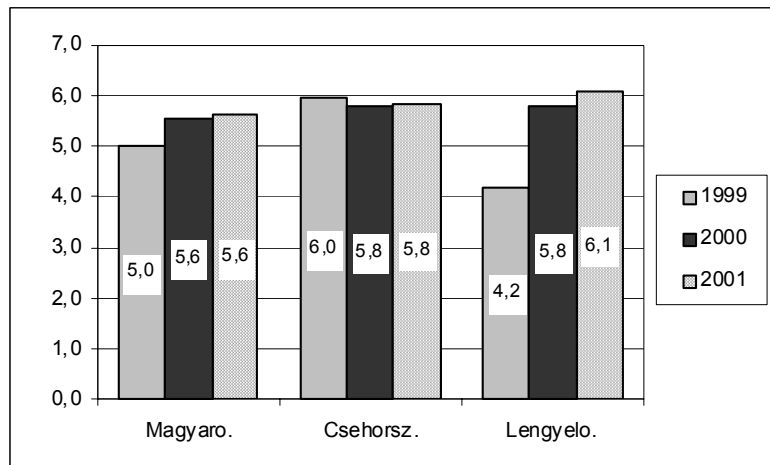
kis mértékben, de növekedett a 2000-ben mérthez képest. A lengyelek csupán egynegyede vélekedett úgy, hogy a csatlakozás a fontosabb, és az majd maga után vonja a fejlődést, a modernizálódást. A csehek között mindhárom időpontban nagyon magas, közel egyharmados volt a bizonytalanok aránya. A többiek álláspontja 2001-ben egyenlően oszlott meg a két lehetséges forgatókönyv között. 2000-hez képest csökkent tehát azok aránya, akik a csatlakozást előbbre sorolták, mint a gazdaság számottevő fejlődését a taggá válás előtt (3. táblázat).

3. táblázat. Vélemények az ország gazdasági helyzetének és az EU-csatlakozás időpontjának viszonyáról (%)

	Magyarország			Csehország			Lengyelország		
	1999. május	2000. május	2001. március	1999. május	2000. május	2001. március	1999. május	2000. május	2001. március
A csatlakozás előtt kell fejleszteni a gazdaságot	36	44	44	39	29	32	58	58	62
A csatlakozás után majd felgyorsul a fejlődés	45	39	37	32	40	34	26	29	27
Nem tudja	19	17	19	30	31	34	16	13	10
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>101</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

A magyarok és a lengyelek 2001-ben távolabbinak vélték országuk csatlakozásának időpontját, mint egy évvel korábban. Ez a változás azonban korántsem volt olyan mértékű, mint 1999 és 2000 között. A tizenegyfokú skálán elhelyezett válaszok ezúttal a korábban még leginkább derülátó Lengyelország esetében mutatják a pesszimizmus legnagyobb mértékű növekedését. A lengyelek között találjuk a legkevesebb bizonytalant, vagyis többségüknek határozott – és a jelek szerint meglehetősen pesszimista – álláspontja van az ország csatlakozásának várható időpontjáról. Ennél kisebb mértékben, de szintén növekedett a magyarok között azok aránya, akik inkább távolinak, mint közelinek vélik a csatlakozás időpontját. A magyarok között kis mértékben, de folyamatosan nőtt a pesszimisták aránya, bár 2001-ben még így is ők vélték legközelebbinek az ország csatlakozásának időpontját. A csehek értékelése 1999 és 2001 között nem változott jelentősen, csak kisebb ingadozásokat tapasztalhattunk ebben az időszakban (6. ábra).

6. ábra. Milyen távol van az ország a teljes európai uniós tagságtól? – kérdésre adott válaszok a három visegrádi országban, 1999–2001 (skálaátlagok)

Megjegyzés: Az adatfelvételek időpontja: 1999. május, 2000. május, illetve 2001. március. A válaszokat 11-fokú skálán mérték, ahol: 0 – az ország lényegében már tagja az EU-nak, 10 – a távolság nagyon nagy.

Az EU-tagság iránti igény mértékének megismerésére jó eszközként szolgálhat az a kérdés is, hogy miként fogadnák a közép-kelet-európai országok lakói, ha az ország saját valutája helyett bevezetnék az eurót, még mielőtt az ország csatlakozna az Európai Unióhoz. Az ötletet 2001 novemberében a megkérdezettek többsége mindenhol inkább elutasította. Az ellenzők száma a magyarok között volt a legalacsonyabb (34%), a lengyelek 66%-a, a csehek 57%-a ellenezte ezt a felvetést.

Az uniós tagság iránti elkötelezettségről adhat képet az a – szintén 2001. novemberi – kérdéscsoport is, amelyből kiderül, hogy hajlandóak lennének-e a közép-kelet-európai országok lakói jól definiált áldozatokat hozni az európai csatlakozás érdekében.⁵ Magyarországon és Csehországban is meg-

⁵ A kérdés a következőképpen hangzott: Ha az EU-tagság érdekében az embereknek is áldozatokat kellene hozniuk, például több adót fizetni az EU-csatlakozás költségei miatt, akkor mit választana?

A megkérdezettek öt lehetőség közül választhattak: hajlandóak lennének ilyen áldozatokat vállalni, az áldozatokat nem fogadnák el, de támogatnák az EU-tagságot, nem fogadnák el az

lehetősen alacsony, 10% körüli az áldozatvállalásra is hajlandók aránya. A magyarok egyharmada áldozatokra ugyan nem lenne hajlandó, de a csatlakozást továbbra is támogatná; ugyanígy gondolkodik a csehek egyötöde. A csehek közül legtöbben (30%) az áldozatok mértékétől tennék függővé álláspontjukat, a magyarok közül azonban csak minden ötödik-hatodik megkérdezett (17%) választotta ezt a lehetőséget. A magyar lakosságon belül magasabb (20%) azok aránya, akik szerint e kérdésben nincs választási lehetőségük, az ő álláspontjuk nem számít, míg a csehek csupán egytizede osztja ezt a mértéktartó álláspontot. Nem fogadná el az áldozatokat és az EU-tagságot sem támogatná a csehek egyötöde, a magyarok 13%-a.

2.2. Szabad munkaerő-áramlás

Az Európai Unió keleti bővítésének sarkalatos pontja a szabad munkaerő-áramlás kérdése. A befogadó országok lakói tartanak a leendő tagállamok olcsó munkaerőjének nagyarányú megjelenésétől, ezért a politikai gyakorlat szempontjából is fontos megismerni a külföldi munkavállalásban gondolkodók arányát a csatlakozásra váró országokban. Ilyen jellegű kérdéseket két alkalommal tettünk fel a CEORG-kutatások során, de a magyarok, a csehek és a lengyelek Európai Unión belüli munkavállalási hajlandósága nem változott lényegesen 2000 szeptembere és 2001 májusa között⁶. Leginkább a lengyelek kívánnak élni a csatlakozást követő munkavállalási lehetőséggel. Erősebb vagy gyengébb elköteleződés mellett a teljes lengyel lakosság 37%-át, a magyarok és a csehek 22–22%-át foglalkoztatja az EU-n belüli munkavállalás gondolata, a teljes egészében elszántak aránya ezeknek csupán egyharmada vagy annál is kevesebb (13%, 7%, illetve 4%). Az EU-n belüli munkavállalást biztosan megkísérlők és a lehetőséget nem kizárók együttes aránya (a 4. táblázat első három sora) Magyarországon és Csehországban nem változott a két adatfelvétel között eltelt közel háromnegyed év alatt, a lengyelek esetében a három kategóriába esők aránya mindösszesen 8 százalékponttal, tehát szignifikáns mértékben emelkedett. Csehországban jelentősen növekedett ebben az időszakban a próbálkozást is teljes egészében kizárók aránya, miközben csökkent a valószínűleg nem próbálkozóké.

áldozatokat és a tagságot is elleneznek, álláspontjukat az áldozatok mértékétől teszik függővé, illetve szerintük nincs beleszólásuk ebbe a kérdésbe. Ez esetben nem rendelkezünk lengyel adatokkal.

⁶ A kérdés a következőképpen hangzott: Szándékában áll-e munkát vállalni valamelyik Európai Unióhoz tartozó országban az ország csatlakozását követően?

4. táblázat. Munkavállalási hajlandóság az EU-ban az ország csatlakozását követően az összes megkérdezett százalékában

	Magyarország		Csehország		Lengyelország	
	2000. szeptember	2001. május	2000. szeptember	2001. május	2000. szeptember	2001. május
Igen és biztosan meg is próbálom.	6	7	4	4	10	13
Igen és valószínűleg megpróbálom.	7	7	7	8	8	10
Ajánlatot megfontolnék, de magamtól nem próbálnám meg.	10	9	11	10	11	14
Még túl korai ezen gondolkodni.	9	7	12	10	16	15
Nem, valószínűleg nem próbálkoznék.	12	11	27	17	18	15
Egészen biztosan nem próbálkoznék.	53	57	33	45	33	31
Nem tudja, nem válaszolt	4	2	6	6	4	2
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Az Unión belüli majdani munkavállalást fontolgatók legkedveltebb célországa mindhárom csatlakozásra váró ország lakosai között Németország: a munkavállalásra hajlandó lengyelek 48%-a, a csehek 43%-a, valamint a magyarok 40%-a ezt az országot választaná. Az EU-ban munkát vállalni szándékozó magyarok egynegyede Ausztriát, 10%-a pedig az Egyesült Királyságot jelölte meg. A lengyelek között az Egyesült Királyság és Franciaország került még nagyobb számban említésre (9–9%), Csehországban pedig az Egyesült Királyság (13%) és Ausztria (11%).

Az EU-tagországokon belüli munkavállaláson gondolkodók egyötödegyeneve semmiképpen sem akar egyúttal költözködni is. A munkavállaláson gondolkodó magyarok 18%-a, a csehek 23%-a és a lengyelek 25%-a időről időre elmenne dolgozni, azonban továbbra is saját országában szeretne élni. Tartósan külföldön csak a munkavállalásra hajlandó lengyelek 13%-a, a csehek és a magyarok 5–5%-a telepedne le. A többiek főként középtávú, 1–2 éves munkavállalást tartanának elképzelhetőnek. A munkavállalás időtartamát tekintve a válaszadók mindhárom országban nagyon határozottan mutatkoztak, bizonytalan válasz alig-alig érkezett.

Mivel a munkaerő szabad áramlása a jelenlegi tagországok lakóinak a bővítéssel kapcsolatos ellenérzéseit legjobban gerjesztő okok közé tartozik, így fontos tudni hogyan vélekednek az Unióban jelenleg érvényes, a munkaerő időszakos korlátozását tartalmazó feltételekről a három ország lakosai.⁷ A válaszadók többsége szerint országa kormányának a korlátozások ellenében engedményeket kellene kérnie a csatlakozási folyamat során: legnagyobb arányban a lengyelek (76%) képviselik ezt az álláspontot, de a magyarok (70%) és a csehek (66%) többsége is ezen a véleményen van. A magyarok közel egyötöde szerint viszont az országnak nem kellene ilyen engedményekért folyamodnia. Ez az arány a csehek és a lengyelek esetében csupán 6–6%. A csehek 28, a lengyelek 18%-a határozatlannak mutatkozott a kérdésben, míg a magyarok esetében csak 12% a véleménnyel nem rendelkezők aránya.

Azoktól, akik szerint saját országának engedményeket kellene kérnie a szabad munkaerő-áramlása korlátozásának fejében, azt is megkérdeztük, hogy ezt milyen területen kellene megtenni. Hat lehetséges opciót soroltunk fel, a megkérdezetteknek ezek közül kellett egyet választani. Az eredmények azt mutatják, hogy a három ország lakosainak preferenciái eltérnek egymástól. A magyarok meglehetősen határozatlannak mutatkoztak ebben a kérdésben, egyötödük nem tudott választani a felsorolt lehetőségek közül. Közel egyötödük a hazai mezőgazdaság védelmét, ugyanennyien az EU-polgárok földvásárlási jogának korlátozását említették (5. táblázat). A csehek legnagyobb arányban a termőföldvásárlás lehetőségének korlátozását választották, valamint azt, hogy országuknak egyáltalán nem lenne szabad ilyen korlátozást elfogadnia, és cserében nem kellene engedményeket sem kérnie. A lengyelek számára a hazai mezőgazdaság védelme bizonyult a legfontosabbnak, a megkérdezettek harmada választotta ezt a lehetőséget. Mindezek mellett fontos eredmény az is, hogy egyetlen ország lakosai sem preferálták a környezetvédelmi szabályozás teljesítésének könnyítését.

⁷ A 2001 májusában feltett kérdés így hangzott: Ha az Európai Unió csatlakozási feltételként többéves átmeneti időszakot állapítana meg, mely alatt korlátozná a szabad munkavállalás feltételeit az európai uniós országokban a csatlakozó országok állampolgárai számára, Ön szerint cserében országának kellene-e engedményeket kérnie a csatlakozási tárgyalásokon?

5. táblázat. Milyen engedményeket kellene kérnie országának cserében az EU-tól a csatlakozási tárgyalásokon? – azok százalékában, akik szerint országának engedményeket kellene kérnie a csatlakozási tárgyalásokon a munkaerő szabad mozgását korlátozó szabályokért cserében, 2001. május

	Magyarország	Csehország	Lengyelország
Enyhítést az EU környezetvédelmi szabályozásának teljesítésében.	3	1	5
Az EU polgárai az országban csak korlátozottan vásárolhassanak földet.	18	24	20
A hazai mezőgazdaság védelme.	19	11	35
A hazai ipar védelme.	10	10	17
Országának is hasonló intézkedést kell hoznia az EU munkavállalóival szemben.	14	23	10
Nem szabad elfogadnunk a munkavállalásra vonatkozó semmilyen korlátozást, s nem kell kérnünk semmilyen engedményt sem.	16	27	10
Nem tudja	20	4	3
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

2.3. Szabad tőkeáramlás

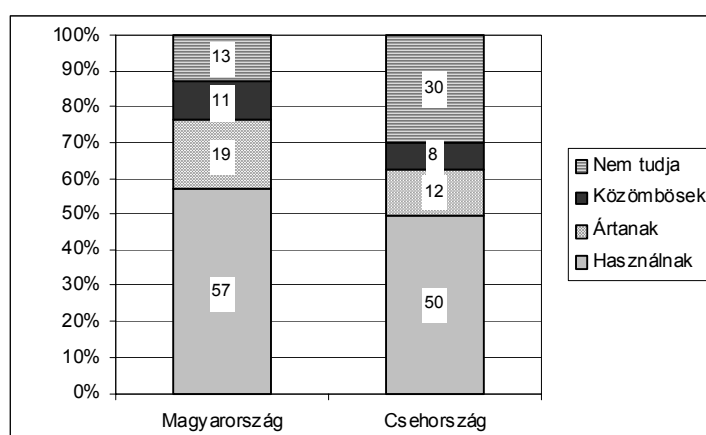
A csatlakozási tárgyalások során a munkaerő szabad áramlásáról szóló részek mellett a tőkeáramlásról, azon belül is az európai uniós polgárok termőföld vásárlásáról szóló fejezet váltotta ki a legnagyobb érdeklődést és a legélénkebb vitát. Először megvizsgáljuk, hogy a magyar, a cseh és a lengyel állampolgárok általában hogyan viszonyulnak a külföldi befektetésekhez, majd bemutatjuk, hogy miként vélekedtek a három ország lakói 2000 szeptemberében a külföldiek termőföld-vásárlásának lehetőségéről.

A külföldi befektetések általános megítélésére vonatkozó kérdések időpontja 2001 novembere volt. Az eredmények azt mutatják, hogy mind a magyarok, mind pedig a csehek többsége hasznosnak vagy pedig az ország gazdasága szempontjából közömbösnek véli a külföldi tőke jelenlétét (7. ábra). A teljes magyar lakosság közel háromötöde és a csehek fele szerint a külföldiek befektetései használnak az ország gazdaságának, viszont a magyarok mintegy egyötöde, a cseheknek pedig egytizede ártalmasnak vélte a külföldi befektetéseket⁸. Azt is láthatjuk azonban, hogy a csehek egyharmada bizony-

⁸ 2001 novemberében csak Magyarországon és Csehországban tették fel a CEORG kérdés-blokkját.

talán volt, nem tudott határozottan állást foglalni a kérdésben, a magyarok között ugyanez az arány csupán 13% volt. Amennyiben csak a határozott véleményeket vesszük figyelembe, úgy a magyarok és a csehek attitűdjei a külföldi befektetésekre vonatkozóan gyakorlatilag megegyeznek.

7. ábra. A külföldi befektetések hasznával kapcsolatos vélemények a magyar és a cseh lakosság körében – a válaszok megoszlása az összes megkérdezett százalékában, 2001. november

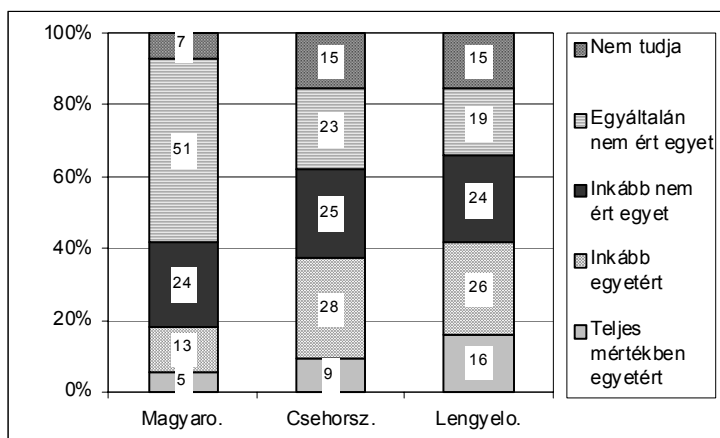

Megjegyzés: Az adatfelvétel során, Magyarországon 1500, Csehország esetében 1200 főt kérdeztek meg.

A tőke több szempontból speciális formája a termőföld. A vásárlás jogának a külföldiekre való kiterjesztése mindhárom csatlakozás előtt álló ország számára a legfontosabb kérdések közé tartozott a tárgyalásokon. Ezekben Magyarország, Lengyelország és Csehország is törekedett a termőföldpiac minél későbbi megnyitására az EU polgárai előtt. A külföldiek termőföld vásárlására vonatkozó kérdést úgy fogalmaztuk meg, hogy nemcsak a külföldiek hazai, hanem az ország lakosainak külföldön történő földvásárlási lehetőségét egyszerre kínálja fel választásra vagy elutasításra. A válaszok meglehetősen nagy véleménykülönbségre utalnak. Míg Magyarországon a megkérdezettek háromnegyede – a felnőtt lakosság fele pedig teljes mértékben – elutasította a lehetőséget, addig Csehországban és Lengyelországban 50% alatt maradt az elzárkózók aránya (8. ábra). Azt is megfigyelhetjük, hogy e két országban kétszer akkora a bizonytalanok aránya, mint a magyar lakosság körében e kérdésben. Érdekes továbbá, hogy a termőföld-vásárlás korlátozásának kölcsönös feloldásával a vizsgált időpontban a lengyelek, vagyis a mező-

gazdasági népesség számarányát tekintve a legnagyobb mértékben érintett ország lakói értettek egyet, a megkérdezettek összesen 42%-a. A csehek között ez az arány 37%, a magyarok között mindössze 18% volt⁹.

8. ábra. *Hogyan vélekedik arról, hogy az ország állampolgárai külföldön, a külföldi állampolgárok pedig az országban termőföldet vásárolhassanak? – az összes megkérdezett százalékában, 2000. szeptember*

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a három ország polgárai mit gondolnak – országuk vagy a jelenlegi EU-tagállamok mezőgazdaságának származik majd nagyobb haszna az új tagok csatlakozásából? A csehek és a lengyelek közel fele, s a magyarok egyharmada szerint a csatlakozás a jelenlegi tagok mezőgazdasága számára jelent majd nagyobb hasznot. Magyarországon 13%, Lengyelországban 15%, Csehországban mindössze 8% volt azoknak az aránya, akik szerint országuk mezőgazdasága a csatlakozás egyértelmű nyertese lesz.

⁹ Magyarországon ugyanezt a kérdést egy évvel később, 2001 szeptemberében is feltettük. A tavalyi eredmények nem tértek el szignifikáns mértékben a 2000. szeptemberiektől.

Melléklet

A CEORG keretében 1999 és 2002 között folytatott kutatások témái

- 1999. február: A NATO-tagság megítélése
- 1999. március: Szubjektív anyagi helyzetértékelés és várakozások, a kormány és az ellenzék tevékenysége, a demokrácia működése
- 1999. április: Munkahelyi biztonság
- 1999. május: Az EU-tagság és a csatlakozás esélyeinek megítélése
- 1999. június: Vélemények az oktatás színvonaláról és az oktatási rendszer mobilitási funkciójának működéséről
- 1999. július: Szubjektív anyagi helyzetértékelés és várakozások, a kormány és az ellenzék tevékenysége, a demokrácia működése
- 1999. szeptember: Adózással kapcsolatos ismeretek és preferenciák
- 1999. október: A rendszerváltás óta eltelt tíz év értékelése
- 1999. november: Igazságos elosztással kapcsolatos vélemények
- 2000. január: Szubjektív anyagi helyzetértékelés és várakozások, a kormány és az ellenzék tevékenysége, a demokrácia működése
- 2000. február: A NATO-tagság megítélése
- 2000. március: A társadalmi konfliktusok észlelése
- 2000. április: A demokrácia működése
- 2000. május: Az EU-tagság és a csatlakozás esélyeinek megítélése
- 2000. június: A szegénység percepciója
- 2000. július: Szubjektív anyagi helyzetértékelés és várakozások, a kormány és az ellenzék tevékenysége, a demokrácia működése
- 2000. szeptember: Az európai uniós csatlakozási folyamat megítélése
- 2000. október: Népcsoportok, etnikumok kedveltsége és elutasítottsága
- 2000. november: Demokratikus intézmények iránti bizalom és kockázat kerülés
- 2000. december: A fogyasztói árindex és a reáljövedelmek lakossági megítélése
- 2001. január: Szubjektív anyagi helyzetértékelés és várakozások; a politika szereplőinek és a demokrácia állapotának lakossági megítélése
- 2001. február: Normaszegés elfogadottsága, anómia
- 2001. március: Az EU-tagság és a csatlakozás esélyeinek megítélése
- 2001. április: Kockázatvállalási hajlandóság
- 2001. május: A munkaerő szabad áramlásának lakossági megítélése
- 2001. június: Vélemények a közbiztonságról és a halálbüntetésről
- 2001. július: Szubjektív anyagi helyzetértékelés és várakozások

- 2001. szeptember: Élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos lakossági vélemények, az EU-csatlakozás hatása
- 2001. október: Lakossági felkészültség az euró bevezetésére
- 2001. november: Környezetvédelmi kérdések, a külföldi befektetések lakossági megítélése
- 2001. december: A fogyasztói árindex és a reáljövedelmek lakossági megítélése
- 2002. január: Szubjektív anyagi helyzetértékelés és várakozások; a politika szereplőinek és a demokrácia állapotának lakossági megítélése
- 2002. február: Családon belüli erőszak
- 2002. március: Info-kommunikáció
- 2002. május: Az EU-csatlakozás támogatottsága
- 2002. június: Vélemények a közbiztonságról és a halálbüntetésről

A CEORG-kutatások eredményei magyarul a <http://www.tarki.hu/kozvelemeney-h/ceorg/index.html>, angolul pedig a <http://www.ceorg-europe.org/> címen érhetők el.